

TRAASH

«Σε Δεύτερη Χρήση»

**ΜΙΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ
ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ
ΤΗΣ ΑΝΑΚΥΚΛΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΗΣ
ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΟΣΜΟ**

**Διεθνής Επιστημονική Συνάντηση
για Νέους Ερευνητές
25 – 26/9/2021**

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΕΛΙΔΕΚ.
Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας & Καινοτομίας

Διεθνής Επιστημονική Συνάντηση για Νέους Ερευνητές

«Σε Δεύτερη Χρήση»

Μια αρχαιολογική και ανθρωπολογική επισκόπηση της
ανακύκλωσης και επανάχρησης στον ελληνικό κόσμο

25-26 Σεπτεμβρίου 2021 (μέσω Webex)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ

Αθήνα 2021

Φωτογραφία εξώφυλλου: © Αλέξιος Γκολοβκό (Πύργος του φράγκικου κάστρου της Πάρου (σημερινή Παροικιά) κατασκευασμένος αποκλειστικά από αρχαία μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη)

Φωτογραφία οπισθόφυλλου: © Παρασκευή Μότσιου (Αυλή σπιτιού, Αιγάλεω 2021)

Επεξεργασία φωτογραφίας εξωφύλλου: Λένα Λύτσιου

Σχεδιασμός τεύχους: Παρασκευή Μότσιου

Οι περιλήψεις των ανακοινώσεων δημοσιεύονται όπως παραδόθηκαν από τους συγγραφείς.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ευρυδίκη Κεφαλίδου, Αναπλ. Καθ. Κλασικής Αρχαιολογίας, ΕΚΠΑ

Νικόλας Δημάκης, Επίκ. Καθ. Κλασικής Αρχαιολογίας, ΕΚΠΑ

Δρ. Μερκούρης Γεωργιάδης, MSCA Υπότροφος, ICAC

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ

Παρασκευή Μότσιου, Υποψ. Διδ. Κλασικής Αρχαιολογίας, ΕΚΠΑ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΣΑΒΒΑΤΟ 25 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2021

Α΄ Συνεδρία

Meeting link (μέσω webex): <https://bit.ly/3kkqOKA>

Meeting number: 188 556 1141

Password: pgJUhgRE858

Προεδρία: Διαμαντής Τριαντάφυλλος, Επίτιμος Έφορος Αρχαιοτήτων

17.00	Έναρξη – Χαιρετισμοί Ευρυδίκη ΚΕΦΑΛΙΔΟΥ, Επιστημονική Υπεύθυνη Προγράμματος TRAASH. Σύντομη παρουσίαση του Προγράμματος TRAASH.
18.00	Εισαγωγική Ομιλία Samuel HOLZMAN & Dominik NOLL. Legacies of architectural waste on Samothrace: Archaeological and socioecological reflections on reuse from antiquity to the present.
18.30	Aynur-Michèle-Sara KARATAS. Reusing statues in Greek sanctuaries.
18.50	Elena CUIJPERS. The multiple 'lives' of a ceramic roof tile in the ancient Greek world: Evidence from written sources to the material record.
19.10	Σοφία ΜΠΑΛΤΖΩΗ. Προσωπείο: πολυσημία, πολυχρηστικότητα και δευτερογενής χρήση στην αρχαιότητα.
19.30	Daria Russo. The second life of Greek artefacts in Roman Campania: Some case studies.
19.50	Γιώργος ΔΟΥΛΦΗΣ. Ανακύκλωση κόντρα στους κανόνες: απαγορευμένες ή αμφιλεγόμενες επαναχρήσεις αρχαίων ιερών και των υλικών τους κατά την Ύστερη Αρχαιότητα.
20.10	Συζήτηση

ΚΥΡΙΑΚΗ 26 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2021

Β΄ Συνεδρία

Meeting link Β΄ και Γ΄ Συνεδρίας (μέσω webex): <https://bit.ly/3gydoJM>

Meeting number: 188 976 9163

Password: szHGtJ7jB33

Προεδρία: Χρύσα Καραδήμα, Προϊσταμένη της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ροδόπης

09.30	Christina ΠΑΡΟΥΛΙΑ. Re-using, re-shaping, re-cycling: Examples from the Greek Palaeolithic.
09.50	Κατερίνα ΓΛΑΡΑΚΗ. Η δεύτερη χρήση των θραυσμένων ταφικών δοχείων στον θολωτό τάφο στη Μυρσίνη Σητείας.
10.10	Γιώργος ΣΟΦΙΑΝΟΣ. Δεύτερη χρήση στην αρχιτεκτονική της Μινωικής Κρήτης: η περίπτωση της οικιστικής αρχιτεκτονικής της Προανακτορικής περιόδου.
10.30	Συζήτηση
10.45	Διάλειμμα

Γ΄ Συνεδρία

Προεδρία: Δημήτρης Μάτσας, Επίτιμος Έφορος Αρχαιοτήτων

11.00	Γιάννης ΜΟΥΡΘΟΣ. Καινούργιο κρασί σε παλιά ασκιά: τρεις περιπτώσεις επανανομηματοδότησης χώρου και μνήμης από την αρχαία Θάσο.
11.20	Παρασκευή ΜΟΤΣΙΟΥ. Επανάχρηση χώρου στα Άβδηρα Θράκης από την αρχαϊκή περίοδο ως σήμερα.
11.40	Vassilis ΔΕΜΟΥ. Scrap, sculptures, and shadows: The afterlives of metal waste in Xanthi, Greece.
12.00	Στυλιανή ΡΑΞΙΩΝΗ. Ανακυκλώνοντας την παράδοση: μια φορά κι έναν καιρό, φτιάχναμε κούκλες από κουρέλια.
12.20	Συζήτηση
12.40	Διακοπή

Δ΄ Συνεδρία

Meeting link Δ΄ και Ε΄ Συνεδρίας (μέσω webex): <https://bit.ly/3y0jOkF>

Meeting number: 188 678 1728

Password: m3vVraBC23C

Προεδρία: Δόμνα Τερζοπούλου, Προϊσταμένη της Εφορείας Αρχαιοτήτων Έβρου

15.00	Pelayo HUERTA SEGOVIA. Playing with toys or reusing them to Hermes or Dionysos? Interpreting the “Child at Herm” on an Anthesteria chous of the Louvre Museum.
15.20	Νικόλαος ΧΑΡΟΚΟΠΟΣ. Αθηναίοι μουσικοί σε ετρουσκικό κοινό: σκέψεις για την παρουσία αθηναϊκών αγγείων με μουσικές παραστάσεις στην Ετρουρία.
15.40	Άννα ΔΑΛΓΚΙΤΣΗ, Αναστασία ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ & Μαρία ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ. Ελληνιστική κεραμική από το Ιερό του Ποσειδώνα και της Αμφιτρίτης στα Κιόνια Τήνου: η τελετουργική απόρριψη ως σήμανση αλλαγών στη χωροταξική οργάνωση του ιερού.
16.00	Jean VANDEN BROECK-PARANT. <i>Emblema embalein</i> : Architectural repair techniques from the Archaic to the Hellenistic period.
16.20	Φωτεινή ΚΟΚΚΙΝΗ. Περιπτώσεις επανάχρησης μωσαϊκών δαπέδων στους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες.
16.40	Συζήτηση
17.00	Διάλειμμα

Ε΄ Συνεδρία

Προεδρία: Χάιδω Κουκούλη – Χρυσανθάκη, Επίτιμη Έφορος Αρχαιοτήτων

17.20	Αναστάσιος ΚΑΚΑΜΑΝΟΥΔΗΣ. Η επανάχρηση του ταφικού χώρου στη νεκρόπολη των Αιγών.
17.40	Αγγελική ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ. Ο αρχαίος ελληνικός κήπος ως τόπος επανάχρησης από την αρχαϊκή έως και την ρωμαϊκή εποχή.
18.00	Hannah SMAGH. Invisible ritual: Foundation deposits in the Classical Greek house.
18.20	Συζήτηση – Κλείσιμο της επιστημονικής συνάντησης

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ

Κατερίνα Γλαράκη

Η δεύτερη χρήση των θραυσμένων ταφικών δοχείων στον θολωτό τάφο στη Μυρσίνη Σητείας.

Κατά την Ύστερη Προανακτορική περίοδο στην Κρήτη παρατηρείται μία νέα παράμετρος στα έθιμα ταφής με τη σταδιακή υιοθέτηση των ταφικών δοχείων (σαρκοφάγων και πίθων). Η σημασία της υιοθέτησης του συγκεκριμένου εθίμου απασχόλησε πλήθος ερευνητών. Κάποιοι το απέδωσαν στην επίλυση πρακτικών ζητημάτων (οργάνωση χώρου, ατομικές ταφές, λόγοι υγιεινής), ενώ άλλοι το ενέταξαν σε κοινωνικο-οικονομικές εξελίξεις, όπως η ανάδειξη της ατομικότητας σε αντιδιαστολή με τους προηγούμενους συλλογικούς κοινοτικούς δεσμούς. Τέλος, πρόσφατα υποστηρίχθηκε ότι η εισαγωγή των ταφικών δοχείων είχε σκοπό να ενισχύσει τις ισχύουσες ταφικές πρακτικές μέσω μίας διαδικασίας επένδυσης και κανονικοποίησής τους, αντανακλώντας την τάση της κοινωνίας για μία πιο τυποποιημένη διαχείριση των ταφικών εθίμων.

Οι μέχρι σήμερα διατυπωμένες ερμηνείες σχετικά με τη σημασία των πίθων και των σαρκοφάγων στις μινωικές ταφικές πρακτικές εστίασαν στη χρήση των ακέραιων ταφικών δοχείων. Η συχνή παρουσία των θραυσμένων τμημάτων ερμηνευόταν ως αποτέλεσμα των καθαρισμών που, συνήθως, λάμβαναν χώρα στους συλλογικούς τάφους με μεγάλη διάρκεια χρήσης. Ωστόσο, η πρόσφατη μελέτη του ανασκαφικού υλικού από τον θολωτό τάφο στη Μυρσίνη Σητείας, σε συνδυασμό με στοιχεία από άλλα ταφικά σύνολα, έδειξε ότι η παραπάνω εικόνα δεν είναι απολύτως ακριβής.

Στην παρούσα ανακοίνωση θα υποστηριχθεί ότι στον θολωτό τάφο της Μυρσίνης τα θραυσμένα ταφικά δοχεία βρίσκονται σε δεύτερη χρήση. Τα θραυσμένα δοχεία χρησιμοποιούνται κατά την Παλαιοανακτορική περίοδο, όταν το έθιμο της χρήσης ταφικών δοχείων έχει ήδη καθιερωθεί. Η ίδια πρακτική φαίνεται να επαναλαμβάνεται και σε άλλα ταφικά σύνολα της περιόδου. Η σκόπιμη χρήση θραυσμένων ταφικών δοχείων ανταποκρίνεται στην αρχή της χρήσης του μέρους έναντι του όλου, όπου τα θραυσμένα τμήματα διατηρούν την αρχική λειτουργία τους. Με αυτόν τον τρόπο αποδεικνύεται ότι κατά την Παλαιοανακτορική περίοδο τα ταφικά δοχεία έχουν επαρκώς νοηματοδοτηθεί ως ο κύριος περιέκτης των ανθρώπινων καταλοίπων. Επιπλέον, ενισχύεται η άποψη ότι την ίδια περίοδο η χρήση των ταφικών δοχείων αντανakλά μία τάση για τυποποίηση των ταφικών εθίμων, αφού τα θραύσματα λειτουργούν ως υποκατάστατα μίας κοινώς αποδεκτής και καθιερωμένης διαδικασίας ταφής.

Elena Cuijpers

The multiple 'lives' of a ceramic roof tile in the ancient Greek world: Evidence from written sources to the material record.

Ceramic roof tiles are relatively large slabs of fired clay mainly designed to keep out rain. Especially from the 7th century BCE onwards, they were used on the roofs of many buildings over most parts of the Hellenized world. Although they are considered as materials of low significance by many modern scholars, they are a great example of ancient recycling practices. The aim of this paper is to set out the multiple usages of ceramic (roof) tiles in the ancient Greek world and to highlight their sustainability and the ways that people used to extend their lifespan. This paper will finish with an evaluation of the price of roof tiles compared to the cost of living to further emphasize their value. The evidence used in this paper derives from ancient written sources and the material record.

The initial lifespan of tiles can vary greatly and is dependent on e.g., quality, maintenance, and weather conditions. Once broken, tiles were either repaired with lead¹, or replaced. According to many ancient lease and sale agreements², roof tiles did not necessarily belong to one specific building and might have moved with the owners to be reused. Written sources also mention the frequent use of roof tiles as a projectile in urban violence³. Apart from their use on a roof, ceramic tiles were also used in drainage systems, as coverings in graves, or as flooring. Many, mainly broken, fragments were later reused in wall constructions and fills⁴. There is even an example of a Corinthian-style tile from Pydna (400-350 BCE) that was possibly used as a board game⁵. The effort that is made to repair roof tiles with lead, the temptation to take tiles along, and the use of broken fragments in construction and for many other purposes, reflects the value of this material and the many possibilities of their reuse.

¹ E.g., Robinson, D.M., 1930. *Excavations at Olynthus, II: Architecture and Sculpture: Houses and Other Buildings*, Baltimore, p. 102, n. 4.

² E.g., SEG XXIV 203 (333/232 BCE, in Attika); I.G. II2 2499 (306/305 BCE, on Delos); I.G. XII 5, 872, 52-53 and 94 (on Tenos); I.G. XII Suppl., 194-195 (on Naxos); I.G. XII 7, 55 (on Amorgos).

³ E.g., Thuc. 2.4.

⁴ E.g., in Olynthos and Stryme.

⁵ Showcased in the Archaeological Museum of Thessaloniki.

Άννα Δαλγκίτση, Αναστασία Αγγελοπούλου & Μαρία Σταματοπούλου

**Ελληνιστική κεραμική από το Ιερό του Ποσειδώνα και της Αμφιτρίτης
στα Κιόνια Τήνου: η τελετουργική απόρριψη ως σήμανση αλλαγών
στη χωροταξική οργάνωση του ιερού.**

Η μελέτη αποτελεί προκαταρκτική παρουσίαση της ελληνιστικής κεραμικής από πρόσφατες ανασκαφικές εργασίες της Εφορείας Αρχαιοτήτων Κυκλάδων, με τη συμμετοχή του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης (Classics Faculty, Lincoln College), στο πλαίσιο εργασιών ανάδειξης και διαμόρφωσης του οργανωμένου αρχαιολογικού χώρου του Ιερού του Ποσειδώνα και της Αμφιτρίτης στα Κιόνια Τήνου.

Η ιστορία του ιερού στα Κιόνια (τέλη 4ου αι. π.Χ.-μέσα του 3ου αι. μ.Χ.) είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με αυτή της αρχαίας πόλης της Τήνου στην οποία ανήκε. Το ιερό, κυρίως κατά την ελληνιστική εποχή, απέκτησε πανελλήνια φήμη, χάρη στον θεραπευτικό χαρακτήρα των λατρευόμενων θεοτήτων και το ρόλο του ιερού ως έδρα του Κοινού των Νησιωτών, αποτελώντας πόλο έλξης για προσκυνητές πέρα από τα όρια του ελλαδικού χώρου.

Η κεραμική που παρουσιάζεται προέρχεται από την περιοχή του Μεγάλου Αγωγού του τεμένους. Πρόκειται για αγγεία κυρίως τοπικής προέλευσης. Τυπολογικά αντιπροσωπεύεται όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων εστίασης. Χύτρες, λοπάδες και πύραυλα για την προετοιμασία και την παρασκευή της τροφής. Πίθοι και αμφορείς για την αποθήκευση και μεταφορά βιοτικών αγαθών και πολυπληθή, τέλος, επιτραπέζια σκεύη (πρόχοι, πινάκια, κύπελλα) για το σερβίρισμα και την κατανάλωση της τροφής.

Η ομοιότητα των ευρημάτων κεραμικής από τον Μεγάλο Αγωγό με τη σκευή των «εστιατορίων – μαγειρείων» του ιερού παραπέμπει στην παράθεση κοινών τελετουργικών γευμάτων, που έπονται της θυσίας, και στη διανομή του θυσιαστήριου γεύματος στην κοινότητα. Ταυτόχρονα, η παρουσία εισηγμένων αμφορέων και ανάγλυφων σκύφων καταδεικνύει ότι η Τήνος ήταν πλήρως ενταγμένη στο δίκτυο επαφών του ανατολικού Αιγαίου.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, τέλος, έχουν τα υπολείμματα δύο τελετουργικών πυρών από το εσωτερικό του αγωγού, που σηματοδοτούν την κατάργησή του. Η ελληνιστική κεραμική που παρουσιάζεται αντανακλά τις λατρευτικές πρακτικές προς τιμήν του Ιατρού Ποσειδώνα και της Αμφιτρίτης και συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση των αλλαγών στην οργάνωση του Ιερού την εποχή της μεγάλης ακμής του (τέλη του 2ου-αρχές 1ου αι. π.Χ.).

Vassilis Demou

Scrap, sculptures, and shadows:
The afterlives of metal waste in Xanthi, Greece.

Waste or trash – particularly of the non-biodegradable variety – is a diachronic and, at times, very telling by-product of human existence and experience. As such, it has often featured in or even decisively informed archaeological or other social scientific work concerning past and present individual or social action. Until fairly recently, however, object reuse and recycling of material had not attracted the attention of anthropologists but only in contexts of rural or so-called ‘traditional’ communities, where it was more often than not interpreted as symptomatic of the scarcity of raw material. Scholars’ shift towards contemporary western, urban, industrial(ising) communities where raw material abounds, has opened up a relatively new field of enquiry whereby the examination of waste and what people do with it informs studies concerning (inter)personal and societal issues. It is to that end that this paper will present two snapshots from our on-going ethnographic fieldwork in the district of Xanthi, North-Eastern Greece, within their wider theoretical and spatiotemporal context. The first is a Latourian approach to the local scrap metal networks, whose purpose is to understand not only the processes through which material is gathered or otherwise procured, sold, and reused, but also the dynamic relationships between the different agents (discarders, scrappers, yard-owners, and buyers) involved in this cycle. The second is a close look at the disruption of said cycle by local artists whose creative manipulation of metal waste has a transformative effect not only on their materials, which are taken out of circulation, become objets trouvés, shadows of their former selves, and integral parts of new sculptures, structures, and assemblages, but also on social (eco) conscience and consciousness through the concepts that they comment on and (re)negotiate as artworks.

Γιώργος Δουλφής

**Ανακύκλωση κόντρα στους κανόνες:
απαγορευμένες ή αμφιλεγόμενες επαναχρήσεις αρχαίων ιερών
και των υλικών τους κατά την Ύστερη Αρχαιότητα.**

Παρά το γεγονός ότι η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, προϊόντος τού χρόνου, γινόταν όλο και πιο επίσημα χριστιανική, ήδη από τον Κωνσταντίνο και τους διαδόχους του, τα αρχαία ιερά εξακολουθούσαν να προστατεύονται νομοθετικά ως δημόσια κτήρια. Επιπλέον, η παράδοση της νεαρής χριστιανικής Εκκλησίας τα θεωρούσε τόπους ακάθαρτους και κατοικίες των δαιμόνων. Εντούτοις, παρά τις κρατικές και θρησκευτικές αποτροπές, αρκετά αρχαία ιερά έχασαν την «ασυλία» τους, με αποτέλεσμα τα κτίσματά τους ή τα υλικά αυτών των κτισμάτων να επαναχρησιμοποιηθούν από ιδιώτες και κοινότητες και να μετατραπούν σε τόπους κατοικίας ή ταφής. Στην ανακοίνωση αυτή, θα παρουσιαστούν τα σχετικά αρχαιολογικά και φιλολογικά δεδομένα, με απώτερο στόχο να αναδειχθεί πώς η διπλά παράτυπη αυτή «ανακύκλωση» κτηρίων και υλικών επηρέασε εντέλει το μνημειακό τοπίο τής Ύστερης Αρχαιότητας.

Samuel Holzman & Dominik Noll

Legacies of architectural waste on Samothrace:
Archaeological and socioecological reflections on reuse
from Antiquity to the present.

The island of Samothrace has been inhabited for millennia. Builders, however, have only imported large quantities of non-biodegradable building materials to the island during two historical periods, the first in the early Hellenistic period (ca. 350 BC-150 BC), the second in the present (ca. 1970-2021). Samothrace's insularity constrains the flow of materials, i.e. increasing the cost of imports, blocking most waste export, and limiting options for local waste management and recycling. This paper offers a broad historical sketch of building on Samothrace, comparing the last 5,000 and 100 years, with attention to the second use of construction materials and the role of artificial harbors in the island's changing patterns of building and reuse. By quantifying ancient imports of marble and modern imports of concrete, brick, asphalt, steel and plastics, it is possible to compare the scale of the footprints of materials on the landscape.

Building with imported marble in antiquity has left palpable legacies that can be seen in reused architectural blocks in later buildings across the island, downcycled marble broken up for marble chip mosaics and burned for lime, and waste dispersed through the downhill slide of debris into streams and the sea. The modern ubiquity of ancient construction waste serves as the springboard for forecasting the legacies of waste from construction in the present. Since the Neolithic-period habitation at the tel site of Micro Vouni, Samothracians have been living amid and reusing the debris of earlier settlements. If current practices continue, however, in the near future the Samothracian landscape will contain ton-for-ton more post-1970 building waste than in-service building materials. Setting Archaeology and Social Ecology in dialogue yields cross-disciplinary benefits, laying bare the entanglement of antiquity with contemporary tourism, economy, and infrastructure in Greece and reinforcing ecological forecasts with long-term historical perspective.

Pelayo Huerta Segovia

Playing with toys or reusing them to Hermes or Dionysos?
Interpreting the “Child at Herm” on a Anthesteria chous
of the Louvre Museum.

Nowadays, when children are too old to play with toys, the parents have three options: save them, give them to other children or recycle them. Similarly, during the childhood of an ancient Greek, the toys had limited play use. Growing up meant stop playing with certain toys as some of them were intended for a specific age. Dolls, knucklebones, spinning-tops, hoops, wheeled animals... archaeological evidence shows a great variety of toys and games. Nonetheless, in Ancient Greece, the toy takes on a new life as it could be used for different use and function than the original one: the offering. Toys have been found in different archaeological contexts like sanctuaries where they were dedicated as votive offerings or in infant graves as a funerary gift to the dead child.

The iconography of children and boys at play in Attic vase painting, specifically in red-figure choes, can help us determine the specific use of some toys according to different age groups, but also understand the space and the context in which these objects are being used. An Anthesteria chous of the Louvre Museum shows a naked small boy pulling a wheeled cart, the most frequently represented toy in this type of vase. However, the presence of an altar and a beardless herm makes it unique from the rest of the children's scenes, as it could be linked to a specific cultic or ritual action. Therefore, comparing with other similar scenes, I will approach this vase to determine either the play use or the ritual reuse of this ludic object within the Anthesteria context, the meaning of this action as well as the function and the identity of both the herm and the recipient god.

Αναστάσιος Κακαμανούδης

Η επανάχρηση του ταφικού χώρου στη νεκρόπολη των Αιγών.

Στα βόρεια του άστεως των αρχαίων Αιγών, στην περιοχή της σημερινής Βεργίνας, απλώνεται μια ιδιαίτερα εκτεταμένη νεκρόπολη, στην οποία έχουν ερευνηθεί περί τους 1200 τάφους, με χρονολόγηση από τα τέλη της 2ης χιλιετίας π.Χ. έως τις αρχές της 1ης χιλιετίας μ.Χ. Κατά την πρώιμη εποχή του Σιδήρου και την πρώιμη αρχαϊκή περίοδο (11ος-7ος αι. π.Χ.) οι τάφοι οργανώνονται σε τύμβους, ενώ στις επόμενες περιόδους (αρχαϊκή και κλασική) διαφοροποιείται τόσο η χωροθεσία, όσο και η μορφή του νεκροταφείου, με τους τάφους να αναπτύσσονται σε σειρές και στίχους, δημιουργώντας συστάδες προσανατολισμένες στον άξονα Β-Ν.

Ενώ στις παραπάνω περιόδους, οι περιπτώσεις επικάλυψης, διαταραχής και επαναχρησιμοποίησης παλαιότερων τάφων είναι ελάχιστες, κατά την ύστερη κλασική και ελληνιστική περίοδο το μοντέλο διαχείρισης του ταφικού χώρου μεταβάλλεται σημαντικά. Πιο συγκεκριμένα, τάφοι της περιόδου διανοίγονται σε περιοχές του οργανωμένου επίπεδου αρχαϊκού και κλασικού νεκροταφείου, ενώ παράλληλα δημιουργούνται στην ευρύτερη περιοχή νέοι μικρότεροι και μεγαλύτεροι τύμβοι, συχνά σε άμεση γειτνίαση με τους κατά πολύ πρωιμότερους τάφους και τύμβους της πρώιμης εποχής του Σιδήρου και πρώιμης αρχαϊκής περιόδου.

Αντικείμενο της παρούσας συμβολής, αποτελεί η επανάχρηση του ταφικού χώρου, η οποία άλλοτε έχει ως αποτέλεσμα την μερική ή ολική καταστροφή των παλαιότερων τάφων, ενώ σε άλλες περιπτώσεις φαίνεται να είναι περισσότερο “διαλεκτική”, να προσαρμόζεται στα προϋπάρχοντα τοπογραφικά δεδομένα και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί περισσότερο ως σχέση συνύπαρξης. Εξετάζονται οι παράγοντες που είναι πιθανό να οδήγησαν στη μεταβολή στη χρήση του χώρου του νεκροταφείου, όπως είναι τα πληθυσμιακά δεδομένα, η έλλειψη διαθέσιμου χώρου, η σύνδεση με τους προσλαμβανόμενους ως προγόνους και η πρόσληψη του χώρου της νεκρόπολης ως πεδίο διαπραγμάτευσης ταυτότητας και πολιτισμικής ιδιοκτησίας. Τέλος, επιχειρείται η παραβολή των δεδομένων από τη νεκρόπολη των Αιγών με τη μεταβαλλόμενη χρήση και μορφή των νεκροπόλεων της Μακεδονίας κατά την ύστερη κλασική και ελληνιστική περίοδο.

Aynur-Michèle-Sara Karatas

Reusing statues in Greek sanctuaries.

Several statues with inscribed bases were recovered from various Greek sanctuaries. A part of the statues and their bases date to different periods, meaning that the statues were consecrated in earlier periods and their bases were replaced with a new inscription referring to new a dedicator than to its initial dedicator. Sometimes, not only the name of the dedicator was changed but also the identity of the statue. The reason behind this practice is different. It may give the impression that it was a common practice in ancient Greece. However, it was not practiced with the same intensity in all periods. Literary sources provide only a partial picture of the reuse of statues in Greek sanctuaries and allow us to understand why statues have received a new identity and dedicator.

My paper aims to explore the archaeological and written sources giving insight into the practice of reusing of statues in Greek sanctuaries.

Φωτεινή Κοκκίνη

Περιπτώσεις επανάχρησης μωσαϊκών δαπέδων
στους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες.

Η επανάχρηση αγαθών και υλικών αποτελεί βασικό ζητούμενο της σύγχρονης «πράσινης σκέψης» και επιθυμητό στάδιο πριν από αυτό της ανακύκλωσης, δηλαδή της επεξεργασίας που έχει ως αποτέλεσμα την αλλαγή της χημικής μορφής ή και της χρήσης τους. Ωστόσο, πρόκειται για μια πολύ συνηθισμένη πρακτική σε όλες τις παλαιότερες εποχές. Τα μωσαϊκά δάπεδα των κτηρίων, βοτσαλωτά και ψηφιδωτά, αποτέλεσαν και αυτά αντικείμενα επανάχρησης. Γνωρίζουμε περιπτώσεις μωσαϊκών δαπέδων που ενσωματώθηκαν σε μεταγενέστερα κτήρια από αυτά στα οποία ανήκαν, όπως και περιπτώσεις κτηρίων/δωματίων, συμπεριλαμβανομένων των δαπέδων τους, που άλλαξαν χρήση. Επίσης, επεμβάσεις σε ορισμένα μωσαϊκά δάπεδα παλαιοχριστιανικών βασιλικών μαρτυρούν μια δεύτερη χρήση, αυτή του ενταφιασμού. Τα ίδια τα μωσαϊκά συντηρούνταν πολλές φορές με υλικά σε δεύτερη χρήση. Είναι, ωστόσο, ανιχνεύσιμη με βάση τα αρχαιολογικά τεκμήρια η περίπτωση απόσπασης τμημάτων δαπέδων για επανάχρηση ή ακόμα και ανακύκλωσή τους; Οι λόγοι που επέβαλλαν την επανάχρηση αυτούσιων παλαιότερων μωσαϊκών δαπέδων ήταν μόνο οικονομικοί ή μπορεί να ήταν και λόγοι κουλτούρας, παιδείας, ταυτότητας και γούστου; Οι περιπτώσεις που θα αναφερθούν με αφορμή τους παραπάνω προβληματισμούς προέρχονται κυρίως από τον ελλαδικό χώρο και χρονολογούνται στη ρωμαϊκή αυτοκρατορική και παλαιοχριστιανική περίοδο.

Παρασκευή Μότσιου

Επανάχρηση χώρου στα Άβδηρα Θράκης από την αρχαϊκή περίοδο ως σήμερα.

Κατά τις ανασκαφικές έρευνες των δεκαετιών 1980-1990 στη θέση Βάλτα Ζαμπάκη αποκαλύφθηκε ένα μικρό θραύσμα της ζωής της αρχαίας πόλης των Αβδήρων, από την ίδρυσή της από τους Κλαζομένιους στα μέσα του 7ου αιώνα π.Χ. ως την πλήρη εγκατάλειψή του τόπου στα μέσα του 2ου αιώνα π.Χ. Η πόλη είχε ήδη μεταφερθεί νοτιότερα εντός νέου περιβόλου κατά τον ύστερο 4ο – πρώιμο 3ο αιώνα π.Χ.

Κατά τις ανασκαφές ήρθε στο φως το βορειοδυτικό τμήμα της αρχαϊκής και κλασικής πόλης των Αβδήρων. Τα ευρήματα συνθέτουν την εικόνα ενός πολύβουου αστικού και περιαστικού τοπίου, όπου συγκεντρώνονται οι περισσότερες πτυχές του ανθρώπινου βίου: η θρησκεία, η καθημερινή (δημόσια) ζωή και ο θάνατος. Ανασκάφηκαν δύο νεκροταφεία, ένα αρχαϊκό κι ένα ελληνιστικό, ένα ιερό όπου λατρευόταν η Δήμητρα και η Κόρη, το οποίο ιδρύθηκε στον ύστερο 6ο και εγκαταλείφθηκε στις αρχές του 3ου αιώνα π.Χ., δύο φάσεις του αμυντικού τείχους της πόλης, λιμενικές εγκαταστάσεις, δημόσια (;) κτήρια, μία πύλη του τείχους και τμήμα οδού που οδηγούσε σε αυτή. Τα ίχνη της χρήσης της θέσης κατά τα ρωμαϊκά ως οθωμανικά χρόνια χάνονται, ενώ γνωρίζουμε ότι η Βάλτα Ζαμπάκη τουλάχιστον από το 1970 και εξής αποτέλεσε τόπο αγροτικής εκμετάλλευσης, ενώ παράλληλα η ΕΦΑΞΑ καταβάλλει τα τελευταία χρόνια προσπάθειες να χαρακτηρίσει το ανασκαμμένο τμήμα οργανωμένο επισκέψιμο χώρο.

Στόχος αυτής της ανακοίνωσης είναι να εξετάσει την διαχρονική σχέση των λειτουργιών του χώρου, από το φυσικό τοπίο πριν την έλευση των Κλαζομένων αποίκων, τους ενδιάμεσους κύκλους ζωής και χρήσης του, την τελική εγκατάλειψη και την επαναφορά του στην κατάσταση του φυσικού τοπίου, ως την σύγχρονη περίοδο και την καλλιεργητική του χρήση. Επίσης στοχεύει να εντοπίσει τις συνέχειες ή διαφοροποιήσεις στην αντίληψη και εμπειρία του χώρου κατά τη διάρκεια της χρήσης του, όσο παράλληλα η φύση σφράγιζε την παρουσία της στην θέση, με τα πλημμυρικά επεισόδια του Νέστου.

Γιάννης Μούρθος

**Καινούργιο κρασί σε παλιά ασκιά:
τρεις περιπτώσεις επανανοηματοδότησης χώρου και μνήμης
από την αρχαία Θάσο.**

Αν με τον όρο κοινωνική μνήμη γίνεται αντιληπτή η κοινωνική διάσταση μιας ανθρώπινης ιδιότητας και ταυτόχρονα η διαδικασία που επιτρέπει τη μεταβίβαση και διάδοση ιδεών τόσο συγχρονικά στα μέλη μιας ομάδας, όσο και διαχρονικά από γενιά σε γενιά, τότε τα αρχαιολογικά κατάλοιπα μπορούν να ιδωθούν (και) ως υλικές εκφάνσεις αυτής της διαδικασίας, ενώ ο αρχαιολογικός λόγος καθίσταται ένα εργαλείο το οποίο είναι δυνατόν να σκιαγραφήσει όψεις της κοινωνικής μνήμης. Παρόλο που υπάρχουν διάφοροι τρόποι για να επιτευχθεί αυτό, ο προσφορότερος είναι ακριβώς εκείνα τα χρονικά σημεία στα οποία μπορεί να εντοπιστεί η κοινωνική αλλαγή και η απαρχή μιας νέας εποχής. Σε αυτές ακριβώς τις περιπτώσεις επανανοηματοδοτούνται χώροι, αναπλασιάζονται αντικείμενα και χρησιμοποιούνται πρακτικές που θα μπορούσαν να παραλληλιστούν με την ανακύκλωση φθαρμένων υλικών και άχρηστων αντικειμένων.

Στην παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιαστούν τρεις, γνωστές από τη βιβλιογραφία, θασιακές θέσεις, στις οποίες μπορούν να εντοπιστούν τέτοιες πρακτικές: το ιερό του Πάνα, η παλαιοχριστιανική βασιλική της αγοράς και η χερσόνησος της Αλυκής. Ο χρονικός ορίζοντας, που καλύπτουν τα προς μελέτη υλικά κατάλοιπα, αφορά την περίοδο από την άφιξη των Παρίων αποίκων στη Θάσο μέχρι και τους παλαιοχριστιανικούς χρόνους. Η επιλογή των τριών αυτών περιπτώσεων σε ένα νησί εντατικά ερευνημένο, με πολλές θέσεις αναμνηστικά φορτισμένες, έγινε με κριτήριο την έντονη αντίθεση της συνύπαρξης παλαιών χώρων με νέες αναμνηστικές πρακτικές και αναπαραστάσεις.

Σοφία Μπαλτζώη

Προσωπείο:
πολυσημία, πολυχρηστικότητα και δευτερογενής χρήση
στην αρχαιότητα.

Υπάρχει μια μακρά παράδοση χρήσης προσωπειών στον Ελλαδικό χώρο που ξεκινά από τους προϊστορικούς χρόνους, η χρήση των οποίων ήταν ευρεία σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής των αρχαίων Ελλήνων. Το προσωπείο στην αρχαιότητα συναντάται ως νεκρικό, ως ταφικό, ως αποτροπαϊκό, ως θρησκευτικό-τελετουργικό, ως αναθηματικό, ως διακοσμητικό και ως θεατρικό. Συγκεκριμένα, θα συζητηθούν οι όψεις του προσωπειού στην αρχαιότητα, η διαφορετική χρήση των προσωπειών μέσα από τα διαφορετικά υλικά κατασκευής, οι λόγοι που έκαναν επιτακτική τη χρήση και την επανάχρησή τους και η σχέση τους με την έννοια του χρόνου. Μνεία θα γίνει στη γέννηση του θεατρικού προσωπειού μέσα από τις λατρευτικές πρακτικές, πώς το λατρευτικό προσωπείο περνά σε ένα άλλο επίπεδο «χρήσης» και ανάγεται ως μέσον έκφρασης του υποκριτή στο θέατρο. Πέρα από τη θεατρική χρήση των προσωπειών, θα δοθεί έμφαση και στη δευτερογενή χρήση τους, αφού θεωρείται από την έρευνα ότι οι υποκριτές έπειτα από μια νίκη τους στους θεατρικούς αγώνες χρησιμοποιούσαν τα προσωπεία τους ως αναθήματα. Με βάση όλα τα παραπάνω, θα εξεταστεί η πολυσημία, η πολυχρηστικότητα και η δευτερογενής χρήση των προσωπειών συλλήβδην και θα τονιστεί ο ρόλος τους κάθε φορά εντασσόμενος σε ένα διαφορετικό πλαίσιο (context). Η παρούσα ανακοίνωση αποτελεί μέρος της εν εξελίξει διδακτορικής διατριβής με τίτλο: «Το τραγικό προσωπείο στις παραστάσεις του αρχαίου δράματος και στην αναβίωση του αρχαίου δράματος στη νεότερη και σύγχρονη Ελλάδα». Η διδακτορική διατριβή υλοποιείται με υποτροφία του Ι.Κ.Υ. η οποία χρηματοδοτείται από την Πράξη «Ενίσχυση του ανθρώπινου ερευνητικού δυναμικού μέσω της υλοποίησης διδακτορικής έρευνας» από πόρους του ΕΠ «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», 2014-2020.

Αγγελική Παπαγεωργίου

Ο αρχαίος ελληνικός κήπος ως τόπος επανάχρησης από την αρχαϊκή έως και τη ρωμαϊκή εποχή.

Ο ακριβής ορισμός του αρχαίου κήπου παραμένει ένα από τα μυστήρια του ελληνικού πολιτισμού. Η λέξη κήπος από μόνη της δεν μας παρέχει τις αναγκαίες πληροφορίες βάσει των οποίων θα ήταν εφικτή η δημιουργία ενός ενιαίου ορισμού που θα αποσαφήνιζε την ταυτότητα των εκτάσεων. Ο αρχαίος ελληνικός κήπος χαρακτηρίζεται από ποικιλομορφία σε μέγεθος και σχήμα, ενώ αποτελείται από διαφορετικές καλλιέργειες, ανάμεσά τους άνθη, λαχανικά, βότανα, οπωροφόρα δέντρα, ελαιώνες και αμπελώνες. Θα μπορούσε να είναι ένα άλσος που ανήκει σε ιερό ή ακόμη και μέρος ενός ταφικού μνημείου ή νεκροταφείου. Αναφορικά με το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται σε φιλολογικές και επιγραφικές μαρτυρίες για να σηματοδοτήσει τη διαμόρφωση ενός κήπου παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία. Δεν γνωρίζουμε τα ακριβή κριτήρια διαφοροποίησης, αν και έχει προταθεί ότι κατά κύριο λόγο σχετίζονταν με την εκτεταμένη γεωργική εκμετάλλευση μιας σαφώς οριοθετημένης έκτασης.

Στις δύο διατριβές του Θεόφραστου, *Περὶ φυτῶν ἱστορίας* και *Περὶ φυτῶν αἰτιῶν*, πληροφορούμαστε την ανακύκλωση οργανικών απορριμμάτων για τη λίπανση και την ενίσχυση του εδάφους αλλά και για τη δημιουργία των ιδανικών συνθηκών, μέσω των οποίων διασφαλίζεται η καρποφορία των καλλιεργήσιμων ειδών. Σε άλλες μαρτυρίες γίνεται αναφορά στην ανακύκλωση του εσωτερικού των εκτάσεων, η οποία πρωτίστως αφορά τη συχνή εναλλαγή μεταξύ των καλλιεργήσιμων ειδών για πρακτικούς λόγους, μια πρακτική που δημιουργεί την ανάγκη επανασχεδιασμού της εσωτερικής διαρρύθμισης του κήπου. Επιπλέον, από τις γραμματειακές και τις επιγραφικές πηγές γνωρίζουμε την επανάχρηση κήπων για τη κάλυψη άλλων αναγκών, παραδείγματος χάριν τη δημιουργία βοσκότοπων για τα ζώα.

Στόχος αυτής της ανακοίνωσης είναι να συγκεντρώσει και να παραθέσει όλα τα επιμέρους στοιχεία που συνδέονται με την ανάδειξη του κήπου ως ένα περιβάλλον ανακύκλωσης και επανάχρησης. Μέσα από τα ευρήματα θα εμβαθύνουμε στη ταυτότητα και τη σημασία του κήπου, όχι μόνο ως τόπο καλλιέργειας αλλά και ως ένα σημείο αναφοράς που διαρκώς μεταβάλλεται προκειμένου να εξυπηρετήσει τις ανάγκες της κοινωνίας, της οποίας είναι δημιούργημα.

Christina Papoulia

Re-using, re-shaping, re-cycling:
Examples from the Greek Palaeolithic.

From tool curation strategies to re-occupation of the same sites, activities that demonstrate re-use, re-shaping or re-cycling of objects and landscapes are archaeologically visible in the material record since the Palaeolithic. Discarded stone tools are often later re-used, a core that produces flakes is further modified into a tool itself and vice versa. In the aftermath of the classic Mousterian Debate (or Bordes-Binford Debate), the concept of ramification (sensu Bourguignon et al. 2004) has been used to describe a systematic, rather than expedient, recycling system observed in Palaeolithic stone tool assemblages.

Likewise, natural re-working of sediments due to erosional processes expose new raw material outcrops, or sea level fluctuations due to climate change produce land bridges that transform islands into continental extensions. Old material remains from littoral sites may be totally swept out to the sea through cycles of land uplift and inundation in order to reveal 'new', seemingly uninhabited, sites for the successive occupants. Even the past itself and the ways in which it is re-presented is constantly being re-shaped and re-narrated due to the ever-emerging data and the novel approaches that challenge traditional narratives and beg for updated re-constructions of past behaviors.

The Palaeolithic period, spanning the largest part of our deep history, albeit its coarse temporal resolution provides a broad spectrum into the concept of recycling. This talk uses specific examples of object re-use and site re-occupation as case studies from the Greek Palaeolithic record in order to discuss (a) the life-histories of artefacts and sites that were re-visited by the same or different groups of people, including different species (Neanderthals and Homo sapiens), (b) the archaeological visibility of such activities and c) the methodological and epistemological ways in which the academic community re-visits the past and re-shapes established narratives.

Στυλιανή Ραξιώνη

**Ανακυκλώνοντας την παράδοση:
μια φορά κι έναν καιρό, φτιάχναμε κούκλες από κουρέλια.**

Το λαογραφικό μουσείο αποτελεί θεματοφύλακα των παραδοσιακών δραστηριοτήτων μέσα από τη διάσωση και τη διαφύλαξη των αντικειμένων που χρησιμοποιούνται σε αυτές τις δραστηριότητες. Λαμβάνοντας ως αφορμή την επαναλειτουργία του Λαογραφικού και Ιστορικού Μουσείου Αβδήρων, η εργασία αυτή έχει ως στόχο την ανάδειξη του σύγχρονου εκπαιδευτικού ρόλου του λαογραφικού μουσείου καθώς και τη συμβολή του σε σύγχρονα ζητήματα που απασχολούν την κοινωνία. Συγκεκριμένα, μέσα από τις δράσεις που οργανώθηκαν, σκοπός του Λαογραφικού Μουσείου Αβδήρων ήταν η προώθηση της συζήτησης για την ανακύκλωση και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Στο πλαίσιο αυτό, σχεδιάστηκε και εκπονήθηκε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Ανακυκλώνοντας την παράδοση: μια φορά κι έναν καιρό, φτιάχναμε κούκλες από κουρέλια» στο οποίο έλαβαν μέρος μικρά παιδιά αλλά και ηλικιωμένες γυναίκες. Ο στόχος του προγράμματος ήταν διττός, αφενός η επαφή των παιδιών με τις μεγαλύτερες γυναίκες, οι οποίες εξιστορώντας την καθημερινότητά τους ως παιδιά, ανέλυαν διαφορετικές οπτικές της ανακύκλωσης και της επανάχρησης από αυτές που γνωρίζουμε σήμερα. Αφετέρου, τα ίδια τα παιδιά ανέλαβαν να ενημερώσουν τις μεγαλύτερες γυναίκες για την ανακύκλωση στις μέρες μας, την αξία της για τη διάσωση του φυσικού περιβάλλοντος αλλά και τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να την εφαρμόσουν στην καθημερινότητά τους. Στο τελευταίο στάδιο του προγράμματος όλοι μαζί έφτιαξαν κούκλες από κουρέλια όπως συνήθιζαν να κάνουν οι ηλικιωμένες στην παιδική τους ηλικία, αναδεικνύοντας μέσω του παιχνιδιού όψεις της επανάχρησης και (ανα)παράγοντας μνήμες. Με το συγκεκριμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα στόχος ήταν η ανάδειξη της σημασίας του λαογραφικού μουσείου για την τοπική κοινωνία καθώς και ο ρόλος που μπορεί και οφείλει να διαδραματίσει στην ενημέρωση και την εκπαίδευση του κοινού.

Daria Russo

The second life of Greek artefacts in Roman Campania: Some case studies.

If the reuse of objects could convey important cultural meanings within the society that realized them, even more significant is the case of artefacts whose second life takes place in other cultural contexts, different from those of production and first use. Campania provides much food for thought for what concerns relationships with the Greek world. More specifically, in the Roman period, it indirectly absorbed Greek models from Rome and directly traded with the East, through the harbor of Puteoli. Greek artefacts were certainly imitated or recalled, but also imported and set in totally different contexts from their original ones, sometimes after being modified, in order to fit their new locations, functions and meanings. Due to its unlucky fate, Pompeii provides very important evidence, since some Greek originals are preserved in situ (e.g. a relief in the House of the Gilded Cupids, embedded in the wall of the peristyle, in a carefully planned decorative system). The house of Julius Polybius stored a unique document: a bronze hydria (460-450 BCE), the prize for victory in the competition of Hera at Argos. By displaying such an important object (with significant modifications to its original appearance), the owner of the house, the member of a family of Imperial liberti, perhaps hoped that it could mirror the achievement of his social status and compensate for the lack of a prestigious name (see Zevi 1988/89; Cirucci 2009). Besides some Pompeian exceptional evidence, the reuse of Greek artefacts is attested elsewhere in the region.

How were such objects modified and restaged, in order to fulfill their new functions? What roles did their previous lives (and Greek provenience) play in the ways/the contexts they were re-used? Through some specific case studies, the paper will try to answer these questions.

Hannah Smagh

Invisible ritual: Foundation deposits in the Classical Greek house.

Classical Greek domestic ritual relied heavily on the use of multi-functional objects. The same cup could be used for drinking and to perform a libation; a louterion for daily bathing or ritual purification. These objects circulated throughout the house, oscillating fluidly between ritual and mundane functions. Most rituals in the house created a temporary sacred space, experienced only during the ritual performance. The ritual of *egainio*, however, permanently but invisibly affected the space of the household. This foundation ritual was performed during a building's construction or renovation when numerous vessels were deposited along with sacrificial detritus in a pit next to a wall and then sometimes burned in situ before being buried underneath a new floor. These rituals resulted in the removal of these vessels from circulation within the household, the cups no longer used for drinking, the miniature vessels never to take part in another ritual. The Greek ritual has borne far less scrutiny than its Near Eastern counterpart, being the subject of only three dissertations within the past thirty years (Müller-Zeis 1994, Weikart 2002, Hunt 2006). Foundation rituals in a domestic context, where they are essential to understanding the full picture of domestic religion, are even more understudied, addressed mainly in archaeological reports (a notable exception is Rotroff 2013). This paper examines foundation deposits associated with houses in dialogue with their architectural environs to analyze the effect these deposits have on the formation and experience of domestic space. The burial of these foundation deposits permanently but invisibly altered the character of the household's space, imbuing it with sacred significance while not impeding daily activities. These practices blurred the boundaries of sacred and profane within the house, encouraging a reevaluation of the terms as they apply to the Greek house and sacred space in the Greek world writ large.

Γιώργος Σοφιανός

Δεύτερη χρήση στην αρχιτεκτονική της Μινωικής Κρήτης:
η περίπτωση της οικιστικής αρχιτεκτονικής
της Προανακτορικής περιόδου.

Η μινωική αρχιτεκτονική της Προανακτορικής περιόδου είναι περισσότερο γνωστή μέσα από τα ταφικά κατάλοιπα. Τα προανακτορικά νεκροταφεία είναι περισσότερα και πληρέστερα ανασκαμμένα σε σχέση με τους αντίστοιχους οικισμούς και τις οικίες της περιόδου. Όμως, παρά τον μικρό αριθμό και την αποσπασματικότητα των οικιστικών δεδομένων, έχει αποδειχθεί ότι αρκετοί προανακτορικοί οικισμοί διέγραψαν μία μακρά πορεία η οποία είχε προκύψει από πολλές και διαδοχικές φάσεις κατοίκησης. Επιπρόσθετα, έχει εξακριβωθεί ότι άλλοι προανακτορικοί οικισμοί και οικίες, αν και γνώρισαν συντομότερη διάρκεια χρήσης, χαρακτηρίζονταν, επίσης, από μία ακολουθία οικιστικών φάσεων.

Η διαπίστωση ότι πολλοί προανακτορικοί οικισμοί και οικίες αποτελούσαν ένα αρχιτεκτονικό παλίμψηστο, έχει αξιοποιηθεί επαρκώς στη διερεύνηση της ιστορικής και αρχιτεκτονικής εξέλιξης του νησιού κατά την εν λόγω περίοδο. Ωστόσο, μία εργασία η οποία να εστιάζει στο φαινόμενο της «δεύτερης χρήσης» απουσιάζει. Η παρούσα ανακοίνωση, αρχικά, θα συγκεντρώσει και, έπειτα, θα εξετάσει τα παραδείγματα δεύτερης χρήσης στην οικιστική αρχιτεκτονική της Προανακτορικής περιόδου. Πιο αναλυτικά, αυτά αφορούν σε περιπτώσεις επανάχρησης οικοδομικού υλικού και αρχιτεκτονικών στοιχείων (τοίχοι, δάπεδα), χρήσης κινητών ευρημάτων για οικοδομικούς σκοπούς και, τέλος, περιπτώσεις επαναχρησιμοποίησης ολόκληρων δωματίων και κτιρίων. Τα υπό εξέταση παραδείγματα καλύπτουν ολόκληρο το χρονολογικό φάσμα της Προανακτορικής περιόδου και προέρχονται από οικισμούς κομβικής σημασίας για την ιστορία της Μινωικής Κρήτης. Οι περιπτώσεις «δεύτερης χρήσης» της προανακτορικής αρχιτεκτονικής θα πλαισιωθούν με παραδείγματα μεταβολής στο είδος του αρχιτεκτονικού τοπίου (οικιστικό - ταφικό) σε συγκεκριμένες θέσεις της Προανακτορικής περιόδου.

Η παρούσα ανακοίνωση θα παραθέσει αναλυτικά και θα εξετάσει ερμηνευτικά τα παραδείγματα δεύτερης χρήσης στην οικιστική αρχιτεκτονική της Προανακτορικής Κρήτης. Στόχος είναι τόσο ο καθορισμός του είδους (π.χ. οικοδόμηση, ανακατάληψη) όσο και η ανάδειξη της σημασίας που θα είχαν οι περιπτώσεις δεύτερης χρήσης στην εκάστοτε κοινότητα (π.χ. πρακτική, λατρευτική/μνημονική σημασία). Τέλος, θα επιχειρηθεί μία αποτίμηση του φαινομένου της «δεύτερης χρήσης» συνολικά στην προανακτορική οικιστική αρχιτεκτονική και η ένταξή του στις διεργασίες της μινωικής κοινωνίας κατά την Προανακτορική περίοδο.

Νικόλαος Χαροκόπος

**Αθηναίοι μουσικοί σε ετρουσκικό κοινό:
σκέψεις για την παρουσία αθηναϊκών αγγείων
με μουσικές παραστάσεις στην Ετρουρία.**

Τις τελευταίες δεκαετίες η μελέτη της αθηναϊκής κεραμικής έχει δώσει ιδιαίτερη βαρύτητα στην ερμηνεία της πρόσληψης και χρήσης των αγγείων που εξάγονταν αθρόα στην Ετρουρία τον 6ο και 5ο αι. π.Χ. Πλέον, δεν γίνεται αποδεκτή μια μάλλον γενικευτική άποψη που ήθελε τους Ετρούσκους να αγοράζουν άκριτα τα αθηναϊκά αγγεία, βασιζόμενοι στο σχήμα τους. Πρόσφατα πορίσματα της έρευνας έχουν αποδείξει με πειστικό τρόπο ότι το εμπόριο των αθηναϊκών αγγείων στην Ετρουρία ήταν ένα σύνθετο φαινόμενο, που βασιζόταν σε μια συμβιωτική σχέση ανάμεσα στα εργαστήρια του αθηναϊκού Κεραμικού, ένα ευρύ εμπορικό δίκτυο και τους καταναλωτές των αγγείων, και μπορεί να λεχθεί ότι οι αγγειογράφοι και αγγειοπλάστες φαίνεται πως λάμβαναν υπόψιν τους τις πληροφορίες για την απήχηση των προϊόντων τους στους Ετρούσκους πελάτες τους.

Ανάμεσα στα χιλιάδες αθηναϊκά αγγεία που βρέθηκαν στην Ετρουρία υπάρχει και μια σχετικά μικρή διακριτή ομάδα παραστάσεων του φέρουν μουσικούς με κιθάρα, πολλές από τα οποίες μπορούν να συνδεθούν με παραστάσεις μουσικών αγώνων. Η κιθαρωδία θεωρείτο ως το πλέον δημοφιλές μουσικό αγώνισμα, με τη μεγαλύτερη αίγλη και απήχηση, και ήδη από τον 6ο αι. ήταν στερεά συνδεδεμένο με τη μουσική σκηνή της Αθήνας, ειδικότερα τον 5ο αι., όπου μέσα στην πολιτιστική της πρωτοκαθεδρία, η Αθήνα διακρίθηκε και στη μουσική πρωτοπορία.

Ωστόσο, η πλειονότητα αυτών των αγγείων μας είναι γνωστά από ετρουσκικές τοποθεσίες. Καθόσον οι μελετητές δέχονται ότι και η εικονογραφία των εξαγόμενων αγγείων βάρυνε εξίσου, και ενίοτε περισσότερο από το σχήμα στην επιλογή και χρήση τους από τους αγοραστές, τίθεται το ερώτημα ποια σημασία αποκτούσαν οι παραστάσεις εντός των ετρουσκικών συμφραζομένων.

Η παρούσα ανακοίνωση, με μια επισκόπηση των σχετικών παραστάσεων, των δεδομένων από τις ετρουσκικές τοποθεσίες και τα πρόσφατα σχετικά πορίσματα της έρευνας, θα προσπαθήσει να προτείνει μερικές ερμηνείες, που θα αναδείξουν τις πιθανότητες δεύτερης χρήσης των αγγείων σε νέα συμφραζόμενα αλλά και τη διαφορετική ερμηνεία των παραστάσεων, με μια εικονογραφική επανάχρηση των αγγείων.

Jean Vanden Broeck-Parant

Emblema embalein:
Architectural repair techniques
from the Archaic to the Hellenistic period.

Ancient buildings could suffer substantial damages from the moment they were erected to their final ruin. Natural disasters, climate variations and human factors were all threats, in various degrees, to the monuments and their constituent parts. Accidents occurred regularly on the construction sites, where stone blocks were particularly at risk of being fractured while being manipulated. Building contracts specified in a detailed fashion the requirements with regard to the state of the blocks that were used in construction: their general soundness and integrity were imperative. While on some prestigious construction sites blocks that did not meet these requirements were outright discarded, in most cases the building commissioners could not afford to extract, carve and transport entirely new blocks to replace the faulty ones. A much more economical solution was to fix the deficient architectural elements with patches, clamps and other techniques. Patches and replacement pieces – sometimes referred to as *emblemata*– were carved from otherwise unusable material. Thus, recycling processes usually started before monuments were even completed, and buildings were partly made of reused material from the very start of their existence. Repairs, especially the more localized ones, have rarely retained the attention of scholars, despite their arguably high frequency – perhaps around 15% of the blocks on average were repaired during construction. Focusing on important sites with a long-time span such as Delphi, Delos and Athens, as well as other places, this paper will explore the variety of repair techniques that are attested on buildings from the Archaic to the Hellenistic period. A typology of these techniques, although still in its infancy, allows one to draw some observations on their evolution through time and across the Greek world, as well as on the specific solutions that the builders came up with to answer specific problems posed by economic and material constraints.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Η **Αναστασία Αγγελοπούλου** εργάζεται ως Αρχαιολόγος στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Κυκλάδων του ΥΠΠΟΑ και είναι Επιμελήτρια Αρχαιοτήτων Τήνου. Ειδικεύεται στη μελέτη του Κυκλαδικού Πολιτισμού στη διάρκεια της Νεολιθικής εποχής και της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού. Έχει εργαστεί σε ανασκαφές της Αρχαιολογικής Εταιρείας, της Ακαδημίας Αθηνών και του Υπουργείου Πολιτισμού στις Κυκλάδες, την Κρήτη, τα Δωδεκάνησα, την Αττική και τη Λήμνο. Το επιστημονικό της έργο περιλαμβάνει μονογραφία για τη προϊστορική ακρόπολη στο Κορφάρι των Αμυγδαλιών (Πάνορμος) Νάξου. Επίσης επιμέρους μελέτες για τις Κυκλάδες και τα Δωδεκάνησα με έμφαση στην κεραμική, τη μεταλλουργία, τη μικροτεχνία και την εξέλιξη της οικιστικής αρχιτεκτονικής κατά τη διάρκεια της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού. Έχει συμμετάσχει σε διεθνή συνέδρια με ανακοινώσεις σχετικές με την τοπογραφία και τα μνημεία της Τήνου στη διάρκεια της ελληνιστικής και της ρωμαϊκής περιόδου και είναι επιβλέπουσα του έργου ανάδειξης και συντήρησης του Ιερού του Ποσειδώνα και της Αμφιτρίτης στα Κίονια Τήνου.

Η **Κατερίνα Γλαράκη** έλαβε Πτυχίο Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης (2010) και Μεταπτυχιακό Δίπλωμα στην Προϊστορική Αρχαιολογία (2012) από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Βραβεύτηκε με το Καυταντζόγλειο Βραβείο για την μεταπτυχιακή διπλωματική της εργασία. Έλαβε Διδακτορικό Δίπλωμα στην Προϊστορική Αρχαιολογία (2018) από το ίδιο Τμήμα, με υποτροφία του Ιδρύματος Παιδείας και Ευρωπαϊκού Πολιτισμού (Ιδρυτές Νίκος και Λύντια Τρίχα). Έχει συμμετάσχει σε πολλές ανασκαφές (Tell Nader Ιράκ, Ανατολή Ιεράπετρας, Κοτρώνι Καπανδριτίου, Σπήλαιο Λεοντάρι Υμηττού), έρευνες επιφανείας (Ιεράπετρα, Σητεία, Επίδαυρο Λιμηρά Λακωνίας, Λεωνίδιο Αρκαδίας, Καλαμά Θεσπρωτίας,) και μελέτες ανασκαφικού υλικού (Επιδαύρου Λιμηρά, Ανακτόρου Κάτω Ζάκρου, Θολωτού τάφου Λιβαρίου, Νεοανακτορικού Κτηρίου Μακρύγιαλου Κρήτης). Από το 2012 είναι υπεύθυνη της μελέτης και δημοσίευσης του μινωικού θολωτού τάφου της Μυρσίνης Σητείας. Επίσης, διατελεί ως κύρια επιστημονική συνεργάτης στη δημοσίευση των κινητών ευρημάτων της ανασκαφής του Πρωτομινωικού τάφου στη θέση Λιναρές Σητείας και του Μεσομινωικού θολωτού τάφου Β' στο Απεσωκάρι. Έχει συμμετάσχει σε τρία επιστημονικά συνέδρια (2015, 2017, 2021) και έχει ένα δημοσιευμένο άρθρο σε διεθνές περιοδικό διπλής ανώνυμης αξιολόγησης (Chronika). Τέλος, έχει εργασθεί ως συμβασιούχος αρχαιολόγος στο Υπουργείο Πολιτισμού (2019-2020).

As a PhD student at the Department of Classical Archaeology of the University of Bonn (since 2016), **Elena Cuijpers** is studying the production, distribution and consumption of ceramic roof tiles in Chalkidike, with a main focus on the ancient settlement of Olynthos. Her dissertation is a combination of an archaeological and an archaeometric (pXRF and thin section petrography) study of the ceramic building economy in the Classical Greek world. During her research she was lucky to receive a Marita-Horster-Stipendium and a Fitch Laboratory Bursary Award. The progress and some of the preliminary results of the analyses have been presented at the ICCA (2018) and the EMAC (2019). In the past nine years she has participated in several archaeological projects, such as the Olynthos Project (since 2014) and the Molyvoti, Thrace, Archaeological Project (2018). In both projects she is studying the ceramic roof tiles for publication.

Η **Άννα Δαλγκίτση** είναι υποψήφια διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, κολλέγιο Lincoln. Αντικείμενο της διδακτορικής της έρευνας αποτελεί η ελληνιστική ανάγλυφη κεραμική από τη Θεσσαλία, υπό την εποπτεία της καθ. Μ. Σταματοπούλου και υποτροφία από το Clarendon Fund και το ίδρυμα Ωνάση. Ολοκλήρωσε τις μεταπτυχιακές της σπουδές στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης που επικεντρώθηκαν στη μελέτη των χρυσών ελασμάτων και των πρώιμων μυστηριακών λατρείων της ελληνιστικής εποχής στην περιοχή της Θεσσαλίας. Είναι αριστούχος απόφοιτη του Πανεπιστημίου Αθηνών με ειδίκευση στην Αρχαιολογία και Ιστορία της Τέχνης, ενώ έχει υπάρξει υπότροφος των Ιδρυμάτων Λεβέντη και GACUK. Έχει εργαστεί ως teaching assistant στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, Faculty of Classics. Έχει δραστηριοποιηθεί ενεργά σε ανασκαφές και ερευνητικά προγράμματα στη Μακεδονία, την Αθήνα, την Επίδαυρο, στη Θεσσαλία, τις Κυκλάδες, την Κρήτη, στη Ρώμη και την Αλεξάνδρεια. Έχει αναλάβει τη μελέτη και δημοσίευση της κεραμικής από τις πρόσφατες ανασκαφές στο Ιερό του Ποσειδώνα και της Αμφιτρίτης στα Κιόνια Τήνου.

Vassilis Demou is postdoctoral research fellow in Classical Archaeology at the department of History and Archaeology of the National and Kapodistrian University of Athens exploring the (psycho)therapeutic and reparative potential of archaeological sites and artefacts. He has participated in ethnographic projects at the Sanctuary of Poseidon (Poros), Gonies Maleviziou (Crete), the Neolithic tell site of Diomedea (Xanthi), and the Athenian Acropolis, and is currently conducting ethnographic work for the HFRI-funded projects “TRAASH: Tracing Re-cycling: Archaeological and Anthropological Survey in the Habitat of Xanthi Region-Thrace (2020-2022)” and “Archaeological and Geophysical Investigations of the Samothracian Perea (ArcGeoPerSa)”, and archaeological research for the EPAnEK-funded “Digital Thrace: charting history and culture towards the qualitative upgrade of the tourism product” project.

Ο **Γιώργος Δουλφής** είναι μεταδιδακτορικός ερευνητής του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και κάτοχος διδακτορικού διπλώματος με ειδίκευση στην Κλασική Αρχαιολογία. Υπηρετεί ως μόνιμος εκπαιδευτικός στο Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Αθηνών, του οποίου μελετά συστηματικά το Ιστορικό Αρχείο. Έχει συμμετάσχει σε ελληνικά και διεθνή αρχαιολογικά και εκπαιδευτικά συνέδρια και έχει δημοσιεύσει άρθρα σε σχετικά περιοδικά. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα επικεντρώνονται σε ζητήματα τοπογραφίας και αρχιτεκτονικού διακόσμου των Ρωμαϊκών χρόνων και της Ύστερης Αρχαιότητας. Είναι συνεργάτης στην Πανεπιστημιακή ανασκαφή της Καρδάμαινας (αρχαίας Αλάσαρνας) στην Κω, της οποίας έχει συνδημοσιεύσει τα νέα επιγραφικά ευρήματα, ενώ τώρα συνεργάζεται στη δημοσίευση του πρώιμου βυζαντινού οικισμού.

Samuel Holzman is assistant professor of Greek Architectural History at Princeton University. As a member of the American Excavations in the Sanctuary of the Great Gods, Samothrace, he leads the architectural research team.

Pelayo Huerta Segovia is Pre-PhD Researcher in Greek Art at the Department of History and Theory of Art at Universidad Autfinoma de Madrid. His main lines of research focus on art, archaeology and visual culture of the Ancient Greece. More specifically, he is dedicated to analyse the image, functions and contexts of the herm, as well as the iconography of rituals and cult images, in Archaic and Classical vase painting. He is currently enrolled in the "PhD Programme in Art, Literature and Culture Studies" (UAM) with the doctoral thesis: The Herms in the Visual Culture of Archaic and Classical Greece: texts, contexts and visual narration. He has received an international trainee fellowship at the National Archaeological Museum of Florence and a research fellowship at the Spanish School of History and Archaeology in Rome (EEHAR- CSIC). He is also member of the research project "Visual Narration in Athenian Vase Painting: Red-Figure Bell-Kraters from Iberian Contexts".

Ο **Αναστάσιος Κακαμανούδης** είναι απόφοιτος του Τμήματος Ιστορίας & Αρχαιολογίας του Α.Π.Θ. με βαθμό Άριστα (8,92) (2008). Μεταπτυχιακές σπουδές Α' κύκλου στην ειδίκευση της Κλασικής Αρχαιολογίας του Τμήματος Ιστορίας & Αρχαιολογίας του Α.Π.Θ. με βαθμό Άριστα (9,00) και αντικείμενο κύριας μεταπτυχιακής εργασίας τις τεχνικές ζωγραφικής στην Αρχαία Ελλάδα (2012). Διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας του Τμήματος Ιστορίας & Αρχαιολογίας του Α.Π.Θ. με βαθμό άριστα (2018). Θέμα διδακτορικής διατριβής: «Οργάνωση των χώρων ταφής στην αρχαία Μακεδονία. Από την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου έως την Ελληνιστική περίοδο». Υπότροφος του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών (Ι.Κ.Υ.) (προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές Α' και Β' Κύκλου). Εργασία ως συμβασιούχος αρχαιολόγος στην Ι.Σ.Τ. Ε.Π.Κ.Α. (νύν ΕΦ.Α.ΠΕ.Θ) (2009-2010, 2012-2013) και στην ΕΦ.Α Ημαθίας (2013 έως σήμερα).

Aynur-Michèle-Sara Karatas has studied classical archaeology, ancient history, and pre- and protohistoric archaeology at the University of Bochum (Germany). She obtained her PhD in classical archaeology at the University of Bristol (UK) in 2015. She wrote her PhD thesis on the sanctuaries of Demeter in western Asia Minor and on the islands off the coast and brought together a whole range of archaeological and written sources on the cults and sanctuaries of Demeter and Kore. She attended surveys in Italy, Greece, and Turkey. She carried out research at numerous archaeological sites. Her research in the last years was focused on Greek sanctuaries, cultic rituals, political, and financial aspects of cults. She is working on the clay votives from the sanctuary of Demeter at Mytilene, where several thousands of clay figurines, pottery, and various votives have been recovered.

Η **Φωτεινή Κοκκίνη** γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε στο τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Ε.Κ.Π.Α. με ειδίκευση στην Αρχαιολογία. Στη συνέχεια έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στην Αρχαιολογία στο Université Paris Ouest – Nanterre La Défense (ParisX). Υποστήριξε τη διδακτορική της διατριβή με τίτλο Η απεικόνιση του καθημερινού βίου στα ψηφιδωτά δάπεδα του ελλαδικού χώρου κατά τους ρωμαϊκούς αυτοκρατορικούς χρόνους το 2012 με συνεπίβλεψη στο Ε.Κ.Π.Α. και στο Université Paris Ouest – Nanterre La Défense (ParisX). Έχει λάβει μέρος σε πανεπιστημιακές ανασκαφές. Από το 2007 εργάζεται ως εκπαιδευτικός στη δημόσια δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Τα ενδιαφέροντά της αφορούν την εικονογραφία και τη χρήση των μωσαϊκών δαπέδων κυρίως στη ρωμαϊκή αυτοκρατορική και παλαιοχριστιανική περίοδο. Δημοσιεύσεις και ανακοινώσεις της είναι αναρτημένες στο <https://independent.academia.edu/FotiniKokkini>.

Η **Παρασκευή Μότσιου** γεννήθηκε στην Πρέβεζα το 1989. Αποφοίτησε το 2012 από το τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Επίσης, είναι κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος και υποψήφια διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας του ίδιου Πανεπιστημίου, με θέμα: «Υδρίσκες από τα Άβδηρα: Συμβολή στην μελέτη των μικρογραφικών αγγείων στη Θράκη και το βορειοανατολικό Αιγαίο από την αρχαϊκή έως την ελληνιστική περίοδο». Επιπλέον, είναι από το 2019 υπότροφος της Ακαδημίας Αθηνών, μετά από σχετικές εξετάσεις. Έχει συμμετέχει σε πολλές πανεπιστημιακές -ελληνικές και ξένες- ανασκαφές και επιφανειακές έρευνες. Από το 2018 έχει αναλάβει τη μελέτη και δημοσίευση του συνόλου της ανασκαφής του Θεσμοφορίου της Αμφίπολης και του παρακείμενου κλιβάνου, από το 2019 συμμετέχει ως ερευνητικό μέλος στο ερευνητικό πρόγραμμα Α.Π.Α.Ξ. (Αρχαιολογικό Πρόγραμμα Αβδήρων Ξάνθης) και από το 2020 στα ερευνητικά προγράμματα Α.ΚΑ.Μ. (Ανασκαφή Κλιβάνων Αμφίπολης), *TRAASH* και *Ανασκαφή στην Αρχαία Αλάσαρνα στην Καρδάμαινα της Κω*, και εργάζεται ως εξωτερικός συνεργάτης στο ΕΚ «Αθηνά» για το έργο *myEleusis*.

Ο **Γιάννης Μούρθος** είναι διδάκτορας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ). Πήρε το πτυχίο του με ειδίκευση στην αρχαιολογία από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και Μεταπτυχιακό Τίτλο Σπουδών με ειδίκευση στην κλασική αρχαιολογία από το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του ΕΚΠΑ. Έχει εργαστεί ως συμβασιούχος αρχαιολόγος και ως ερευνητικός συνεργάτης του Τμήματος Πολιτισμού και Δημιουργικών Βιομηχανιών του Ε.Κ. "Αθηνά"/ ΙΕΛ Ξάνθης. Ο τίτλος της διατριβής του είναι: "Κοινωνική μνήμη και ταυτότητα στην αρχαία Ελλάδα. Οι περιπτώσεις της Θάσου, της Σαμοθράκης και της Λήμνου από την από την άφιξη των Ελλήνων μέχρι την ύστερη αρχαιότητα". Τα ενδιαφέροντά του αφορούν στην κλασική αρχαιολογία με έμφαση στη γλυπτική, την κοινωνική μνήμη και τις ταυτότητες στην ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα και την ιστορική τοπογραφία της Αιγαϊακής Θράκης.

Η **Σοφία Μπαλτζώη** γεννήθηκε το 1990 και μεγάλωσε στα Ιωάννινα. Αποφοίτησε από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων το 2012. Πραγματοποίησε τις μεταπτυχιακές της σπουδές στο Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδος (2013-2015) κι έπειτα αποφοίτησε από το Ταχύρρυθμο Πρόγραμμα Κατάρτισης του Α.Π.Θ. στο επάγγελμα του ξεναγού (2015). Από το 2017 έως σήμερα είναι Υποψήφια Διδάκτωρ στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών της Σχολής Καλών Τεχνών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου (Ναύπλιο) όπου εκπονεί τη διδακτορική της διατριβή με θέμα: *«Το τραγικό προσωπείο στις παραστάσεις της αρχαιότητας και στην αναβίωση του αρχαίου δράματος στη νεότερη και σύγχρονη Ελλάδα»*. Η διδακτορική της διατριβή έχει λάβει υποτροφία από το Ι.Κ.Υ. Εργάστηκε ως συμβασιούχος αρχαιολόγος πεδίου σε σωστικές ανασκαφές από το 2015-2017 στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Κοζάνης, Φλώρινας καθώς και στον τομέα της ψηφιοποίησης σε καταγραφές κινητών μνημείων στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Γρεβενών, ενώ δουλεύει περιστασιακά ως ξεναγός σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία. Έχει συμμετάσχει σε συστηματικές Πανεπιστημιακές ανασκαφές στην Ίκλαινα Μεσσηνίας, στην Ιθάκη καθώς και στο Tell Kafrein της Ιορδανίας. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα αφορούν την Αρχαιολογία του Θεάτρου [Αρχιτεκτονική-Σκευή (Προσωπείο, Κοστούμι)], Τραγωδία, Χορός, Κλασική Αγγειογραφία, Αρχαία ελληνική ενδυμασία.

Dominik Noll is a PhD candidate in social ecology (BSc. University of Vienna, MSc. University of Klagenfurt), currently working at the University of Natural Resources and Life Sciences (BOKU) in Vienna, Austria. In the last 5 years his research was directed towards socio-metabolic transitions on islands with a special focus on the island of Samothrace. As a member of the inauguration board of the island section of the International Society of Industrial Ecology, he is particularly interested in sustainable resource use and circular economy strategies for island communities.

Η **Αγγελική Παπαγεωργίου** αποφοίτησε το 2013 από το τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Λίγα χρόνια μετά, απέκτησε μεταπτυχιακό τίτλο από το ίδιο Πανεπιστήμιο στην Κλασική Αρχαιολογία, εκπονώντας τη διπλωματική εργασία με τίτλο «Οι κήποι και τα ιερά άλση στην Ελλάδα από την αρχαϊκή έως και την ελληνιστική περίοδο». Από το 2017 είναι υποψήφια διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών με θέμα διδακτορικής διατριβής: «Οι κήποι στον Ελλαδικό χώρο από την ύστερη κλασική περίοδο έως την ύστερη αρχαιότητα», έρευνα που χρηματοδοτήθηκε από το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών. Το διάστημα 2011-2017 συμμετείχε σε πληθώρα πανεπιστημιακών ανασκαφών και επιφανειακών μελετών. Έχει εργαστεί σε πρόγραμμα ψηφιοποίησης του Υπουργείου Πολιτισμού, καθώς και ως σύμβουλος επί των πολιτιστικών θεμάτων για τον Δήμο Κορινθίων.

Christina Papoulia completed her PhD at the University of Crete in 2018. She holds an MA in Palaeolithic Archaeology & Human Origins from the University of Southampton. Her main research interests are the Greek Stone Age, lithic technology and the relationship between prehistoric communities and the sea. Since 2008 she collaborates as a lithics specialist and illustrator in international research projects in Epirus, Akarnania, Attica, the Ionian and the Aegean islands. Her publications include papers in peer-reviewed journals (Quaternary International, Journal of Greek Archaeology), edited volumes and conference proceedings and she is co-editor of the Archaeology of the Ionian Sea. Landscapes, seascapes and the circulation of people, goods and ideas from the Palaeolithic to the Bronze Age, Oxbow, 2021 (in press). Between 2016-2019 she served as Assistant Director of the Irish Institute of Hellenic Studies at Athens and is currently a post-doctorate research assistant at the University of Crete (2019-).

Η **Στυλιανή Ραξιώνη** σπούδασε Ιστορία και Εθνολογία στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, επιλέγοντας την κατεύθυνση Ιστορίας. Στο ίδιο πανεπιστημιακό ίδρυμα, φοίτησε στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών: «Σπουδές στην Τοπική Ιστορία-Διεπιστημονικές προσεγγίσεις» όπου ασχολήθηκε εκτενώς με την τοπική ιστορία της Θράκης και εκπόνησε διπλωματική εργασία με τίτλο «Μια παράδοση παραδοτέα: Η διαχείριση της πολιτισμικής παράδοσης μέσα από τα λαογραφικά μουσεία του Νομού Ξάνθης». Έχει εργαστεί ως ιστορικός στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αβδήρων, ενώ έχει σχεδιάσει και εκπονήσει μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα εστιάζονται στην ιστορική εκπαίδευση και τα μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα, καθώς και στην επίδραση του λαογραφικού μουσείου στην εκπαίδευση μικρών και μεγάλων σε θέματα τοπικής ιστορίας.

Daria Russo is a junior research fellow in Classical Archaeology at the Scuola Superiore Meridionale-Federico II University in Naples, where she is working on a

project concerning the Greek world in Pompeian Houses. She earned both her BA (2012) and her MA (2015) from the University of Rome “La Sapienza” and carried out a joint PhD (2019) at the Universities of Rome “Tor Vergata” and Heidelberg. She took part to several excavation campaigns (among which the Athenian Agora) and she spent study and research periods in the Netherlands (Vrije Universiteit, Amsterdam-2012), France (Paris, UMR 8210 AnHiMA, 2014, 2019), Greece (Italian Archaeological School at Athens, 2017). In 2022 she will be in Melbourne, as a La Trobe Trendall Fellow. Besides Pompeii, her research interests include Athenian archaeology, topography, and institutional history; she also takes part in the Epigraphic Landscape of Athens project, led by the University of Turin.

Hannah Smagh is a PhD candidate in the Department of Art and Archaeology at Princeton University. Her dissertation, entitled *Religion in the Classical Greek House: Sacred Spaces and Social Practices*, explores the nature of religious activity in the Classical household, examining ritual's role in the negotiation of space within the house and how religion shapes the household's relationship with the social structures of the polis. She has worked on several excavations in Greece and Italy, most recently as the field supervisor at the Molyvoti, Thrace Archaeological Project.

Ο **Γιώργος Σοφιανός** γεννήθηκε στην Αθήνα το 1990. Το 2013, έλαβε πτυχίο (7,02) στην Αρχαιολογία και Ιστορία της Τέχνης και, το 2016, μεταπτυχιακό δίπλωμα (10) στην Προϊστορική Αρχαιολογία από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ. Από το 2017, είναι υποψήφιος διδάκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας (Μινωική Αρχαιολογία) στο ίδιο Τμήμα με υποτροφία του ΙΚΥ. Συμμετέχει, από το 2010, σε έρευνες πεδίου (Ιεράπετρα, Μακρύγιαλος Λασιθίου, Μαραθώνας, Νεάπολη Λακωνίας, Λεωνίδιο, Κύθηρα) και μελέτες υλικού (Νεάπολη Λακωνίας, Κάτω Ζάκρος Λασιθίου). Είναι κύριος επιστημονικός συνεργάτης της δημοσίευσης των κινητών ευρημάτων των μινωικών ταφικών μνημείων του Λιναρέ και του Απεσωκαρίου (διεύθυνση: Γ. Βαβουρανάκης). Έχει δημοσιεύσει ένα άρθρο (2015) σε διεθνές επιστημονικό περιοδικό διπλής ανώνυμης αξιολόγησης (Chronika) και έχει δύο συμμετοχές σε επιστημονικά συνέδρια (2015, 2018) (Αρχαιολογικοί Διάλογοι, Household Archaeology in Old World Prehistory: An Interdisciplinary Approach). Το 2018 έλαβε το Καυταντζόγλειο Βραβείο της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ. Τέλος, από το 2019, είναι μέλος του ΔΣ (γραμματέας) του Συλλόγου Φίλων του Ιστορικού Αρχείου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας.

Η **Μαρία Σταματοπούλου** εργάζεται ως αναπληρώτρια καθηγήτρια κλασικής αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης. Ειδικεύεται στη μελέτη της αρχαίας Θεσσαλίας από την αρχαϊκή ως και την ελληνιστική περίοδο. Έχει δημοσιεύσει μελέτες για την ταφική αρχαιολογία, τα ιερά και τη μνημειακή ταφική αρχιτεκτονική

της Θεσσαλίας, την εικονογραφία των γραπτών στηλών της Δημητριάδας, την κεραμική από τα νεκροταφεία της Φαρσάλου καθώς και τη σημασία του αρχείου του Α.Σ. Αρβανιτόπουλου. Έχει οργανώσει έξι συνέδρια, επιμεληθεί πέντε συλλογικούς τόμους, και υπήρξε editor του περιοδικού Archaeological Reports. Έχει αναλάβει τη δημοσίευση των ανασκαφών του Α.Σ Αρβανιτόπουλου στην αρχαία Δημητριάδα, Μητρόπολη, Φθιώτιδες Θήβες καθώς και του Ν. Βερδελή στο δυτικό νεκροταφείο της Φαρσάλου. Συνεργάζεται στενά με τις Εφορείες Αρχαιοτήτων της Μαγνησίας και Λάρισας σε προγράμματα δημοσίευσης ανασκαφών της Δημητριάδας και της Φαρσάλου/Κραννώνος. Από το 2016 συμμετέχει με ομάδα φοιτητών του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης στις ανασκαφές στο Κάστρο Βελίκας και στο Ιερό του Ποσειδώνα και Αμφιτρίτης στην Τήνο.

Ο **Νικόλαος Αντ. Χαροκόπος** σπούδασε Ιστορία και Αρχαιολογία στο οικείο Τμήμα του Πανεπιστημίου Αθηνών, όπου και αναγορεύθηκε διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας. Επί του παρόντος, είναι μεταδιδακτορικός ερευνητής του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, όπου εκπονεί μελέτη για την ενδυμασία των μουσικών σε παραστάσεις της αθηναϊκής κεραμικής, ενώ παράλληλα διδάσκει Κλασική Αρχαιολογία στη Σχολή Ξεναγών Αθήνας του Υπουργείου Τουρισμού. Επίσης, είναι υπότροφος του Ιδρύματος Παιδείας και Ευρωπαϊκού Πολιτισμού. Ειδικεύεται στη μελέτη της αθηναϊκής κεραμικής, ενώ στα ερευνητικά του ενδιαφέροντα περιλαμβάνεται η αρχαία ελληνική θρησκεία, η ιστορία των αρχαίων ενδυμάτων, η αρχαιολογία του φύλου, η αρχαιολογία της Αθήνας και της Αττικής και η πρόσληψη της κλασικής τέχνης. Η διδακτορική του διατριβή για την εικονογραφία των γεροντικών μορφών στην αρχαϊκή και κλασική τέχνη επελέγη για δημοσίευση στις μονογραφίες του Σαριπολείου Ιδρύματος.

Jean Vanden Broeck-Parant is interested in ancient Greek architecture and in particular in the economic and social implications of monumental buildings. He has received a PhD from the Université libre de Bruxelles, where he wrote a doctoral thesis about ancient architectural restorations and repairs in the Classical and Hellenistic periods. He then worked for two years as a Junior Research Fellow at Wolfson College, Oxford, on anticipatory measures intended for the maintenance of buildings in Hellenistic and Roman Greece, with a focus on financial aspects and endowments. He has taught at the Université libre de Bruxelles and now is a postdoctoral fellow at the University of Utrecht. As part of the 'Anchoring Innovation' programme, he explores ways in which architectural innovations were adopted on both local and regional levels in Central Greece and the Northern Peloponnese from the 8th to the 4th c. BC. I am also the co-founder of Emblema, a work group centered on architectural restorations in the Ancient Mediterranean.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Αναστασία Αγγελοπούλου	aaggelopoulou@culture.gr
Μερκούρης Γεωργιάδης	mgeorgiadis@icac.cat
Κατερίνα Γλαράκη	kglaraki@gmail.com
Elena Cuijpers	elena.cuijpers@live.nl
Άννα Δαλγκίτσι	anna.dalgkitsi@lincoln.ox.ac.uk
Νικόλας Δημάκης	nikdimakis@arch.uoa.gr
Vassilis Demou	vskdm11@gmail.com
Γιώργος Δουλφής	gdoulfis@yahoo.gr
Samuel Holzman	holzman.samuel@gmail.com
Pelayo Huerta Segovia	pelayohs@gmail.com
Αναστάσιος Κακαμανούδης	tkakamanoudis@gmail.com
Χρύσα Καραδήμα	chkaradima@yahoo.gr
Aynur-Michèle-Sara Karatas	sarakaratas2013@gmail.com/aramsk@my.bristol.ac.uk
Ευρυδίκη Κεφαλίδου	eurkefalidou@arch.uoa.gr
Φωτεινή Κοκκίνη	fkokkini@gmail.com
Χάιδω Κουκούλη-Χρυσανθάκη	ckoukouli@gmail.com
Δημήτρης Μάτσας	dmatsas@outlook.com
Παρασκευή Μότσιου	motsiupar@hotmail.com
Γιάννης Μούρθος	jmourthos@gmail.com
Σοφία Μπαλτζώη	sofie174@gmail.com
Dominik Noll	dominik.noll@boku.ac.at
Αγγελική Παπαγεωργίου	aggelikipapag7@gmail.com
Christina Papoulia	papoulia.christina@gmail.com
Styliani Raxioni	raxionistella@yahoo.com
Daria Russo	dariarusso90@yahoo.it
Hannah Smagh	hsmagh@princeton.edu
Γιώργος Σοφιανός	gisofianos@gmail.com
Μαρία Σταματοπούλου	maria.stamatopoulou@lincoln.ox.ac.uk
Δόμνα Τερζοπούλου	dterzopoulou2002@yahoo.gr
Διαμαντής Τριαντάφυλλος	triantd@hotmail.com
Νικόλαος Αντ. Χαροκόπος	nickthegreekgr@yahoo.gr
Jean Vanden Broeck-Parant	jean.vandenbroeck@gmail.com

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικών και Καποδιστριακών
Πανεπιστημίων Αθηνών
ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1827

ΕΛΙΔΕΚ.
Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας & Καινοτομίας

TRAASH